

Història de l'òpera

Codi: 100655

Crèdits: 6

Titulació	Tipus	Curs	Semestre
2500240 Musicologia	OB	3	1

Professor de contacte

Nom: Francesc D Assi Cortes Mir

Correu electrònic: Francesc.Cortes@uab.cat

Utilització d'idiomes a l'assignatura

Llengua vehicular majoritària: català (cat)

Grup íntegre en anglès: No

Grup íntegre en català: Sí

Grup íntegre en espanyol: No

Altres indicacions sobre les llengües

castellà, anglès, francès, italià

Prerequisits

Són aconsellables coneixements musicals adequats, equivalents al Grau mitjà de conservatori.

Objectius

L'objectiu de l'assignatura consisteix en fer conèixer l'òpera al decurs de la història com un fenomen complex, en el que intervenen diferents tipus de llenguatges més enllà del musical: el literari, els recursos i les tècniques teatrals, les arts plàstiques. Damunt d'ells actuen les variades funcions socials, desenvolupades des de l'òpera. Caldrà situar correctament aspectes com la representativitat social, els sistemes de producció d'espectacles, o els canvis conceptuals tant al teatre com al tractament de la veu humana, com també als models literaris dominants, per a poder explicar d'una forma complerta els canvis que l'òpera ha experimentat des dels seus orígens fins als nostres dies.

Competències

- Conèixer i comprendre l'evolució històrica de la música i les seves característiques tècniques, estilístiques, estètiques i interpretatives des d'una perspectiva diacrònica.
- Desenvolupar un pensament i un raonament crítics i saber comunicar-los de manera efectiva, tant en les llengües pròpies com en una tercera llengua.
- Que els estudiants hagin demostrat que comprenen i tenen coneixements en una àrea d'estudi que parteix de la base de l'educació secundària general, i se sol trobar a un nivell que, si bé es basa en llibres de text avançats, inclou també alguns aspectes que impliquen coneixements procedents de l'avantguarda d'aquell camp d'estudi.
- Que els estudiants sàpiguen aplicar els coneixements propis a la seva feina o vocació d'una manera professional i tinguin les competències que se solen demostrar per mitjà de l'elaboració i la defensa d'arguments i la resolució de problemes dins de la seva àrea d'estudi.
- Reconèixer el paper de la música a la societat actual, la seva funció en les arts de l'espectacle, la relació amb la cultura audiovisual i amb la tecnologia i la informàtica, i també amb les empreses d'oci i de cultura.

Resultats d'aprenentatge

1. Analitzar els creadors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural
2. Analitzar els receptors d'un fenomen artístic en un determinat context cultural
3. Analitzar les idees artístiques sobre un fenomen artístic en un determinat context cultural.
4. Assenyalar els elements que configuren la dramaturgia operística, des d'una doble perspectiva: sincrònica i diacrònica.
5. Comunicar per escrit, amb correcció, precisió i claredat argumentals i terminològiques, els coneixements adquirits, tant en l'àmbit de l'especialització com de la divulgació musicals.
6. Definir els processos de periodització i de classificació estilística i tipologia usuals en la conceptualització històrica del fet musical.
7. Definir històricament els diferents períodes de l'òpera com a gènere musical.
8. Distingir els models principals en la composició operística, en la seva doble faceta literària i musical, en cada una de les èpoques històriques.
9. Distingir els principis teòrics de la direcció d'escena, no només en els nostres dies
10. Distingir i classificar els diferents tipus de veu i el tractament vocal.
11. Establir els vincles existents entre els diferents gèneres lírics en cada un dels moments històrics i comprendre els mecanismes de trànsits i influències entre aquests gèneres i subgèneres.
12. Exposar els coneixements sobre la història, l'art o altres moviments culturals.
13. Identificar les idees principals i les secundàries i expressar-les amb correcció lingüística.
14. Integrar els coneixements adquirits en l'elaboració de textos sintètics i expositius adequats a l'àmbit comunicatiu acadèmic i d'especialització.
15. Interpretar correctament els vincles existents entre text i música, des del punt de vista literari, estructural i semàntic.
16. Reconèixer els diferents models escenogràfics al llarg de l'etapa històrica del gènere líric.
17. Relacionar el procés de creació del repertori amb els diferents agents que participen en el consum líric, tant en l'actualitat com en altres moments històrics.
18. Relacionar els elements i els factors que intervenen en el desenvolupament dels processos històrics.
19. Relacionar la confecció dels llibrets operístics amb els principals corrents literaris del moment històric.
20. Resoldre problemes d'indole metodològica en l'àmbit de la musicologia.
21. Sintetitzar els coneixements adquirits sobre l'origen i les transformacions experimentades pels diversos camps d'estudi de la disciplina
22. Utilitzar el vocabulari específic relatiu al repertori líric.
23. Utilitzar el vocabulari propi de la ciència musicològica relacionat amb cada època històrica.
24. Valorar i conèixer la influència de les innovacions tècniques en la concepció de l'òpera com un espectacle, més enllà del fet musical.
25. Valorar la creació lírica com un resultat de les manifestacions socials de cada època, i distingir els diferents tipus de funcions socials que exerceix.

Continguts

1. Elements constitutius del gènere dramàtic: acció teatral, acció escènica i musical.

Veus i vocalitat. Canvis al voltant del concepte "òpera": espais socials i culturals.

2. Els antecedents: des dels intermezzi florentins i festes humanístiques de cort, a les primeres representacions operístiques.

3. L'òpera barroca a les terres italianes: diversificacions estilístiques i usos socials.

3.1. Difusió de l'òpera a Europa: de les adaptacions al refús del model.

4. L'Òpera a la il·lustració francesa. Querelles i espais de poders estètics i ideològics.

5. Opera buffa versus Opera seria: préstecs argumentals i vocals, reformes contra

convencionalismes.

6. L'òpera al Classicisme: Mozart i el seu context dramàtic.

6.1. La Revolució francesa: nous teatres, nous públics, i propaganda política.

7. Una musa anomenada G. Rossini.

8. El teatre i la ciutat burgesa del s. XIX: el melodrama romàntic, nous públics, noves sonoritats i nous arguments més enllà del bel canto.

9. El Risorgimento de Verdi, llegit des d'Itàlia i des de l'exterior.

10. A la recerca de la identitat: la persecució de les òperes nacionals a l'Europa romàntica.

11. Una obra d'Art per al Futur: Wagner (?). Espai escènic, espai al·legòric, espai sonor.

12. Les òperes franceses: models literaris, models musicals i espais d'influència.

13. Itàlia al fin de siècle: de la crisi al triomf del verisme.

14. El descobriment de les òperes russes i eslaves.

15. Simbolisme operístic: itineraris des de Strauss fins a Korngold, passant per Debussy.

15.1. El llibret, les veus, l'orquestra i l'escenografia en el postwagnerisme.

16. Noves formes d'expressió operística: Berg, Schönberg, Schrecker, Stravinsky.

17. Un crit per a la llibertat a l'òpera de la postguerra: òpera dodecafònica, òpera experimental.

18. Llenguatges per a un públic contemporani "informat": Britten, Henze, Menotti, Poulenc.

19. Reflexions al voltant de la crisi dels anys setanta.

20. El nou segle i l'òpera contemporània: després de Messiaen, nous espais. El fenomen del régisseur de scène fins al regietheater.

20.1. Paradigmes actuals: visualitat, acció escènica, actualització, els media, les noves veus.

Metodologia

L'assignatura s'articularà a través de classes magistrals, i seminaris en els que es comentaran models operístics a través de la visualització d'uns títols determinats, sessions pràctiques realitzades sobre fons operístics, lectures de llibrets operístics, anàlisis orientats a partir de visualitzacions d'òperes, comentaris de diferents produccions operístiques, i dues proves d'avaluació. Al principi de curs es podran consultar un seguit de partitures i audicions/visualitzacions sobre les quals es treballarà a la classe. Tot el grup realitzarà com a activitat obligatòria la

confecció d'un comentari/guia d'un títol operístic. Aquest comentari/guia es podrà realitzar en grups de 4 persones, i es triarà a partir d'un llistat d'obres consultable al Moodle de l'assignatura.

Es realitzarà una avaluació inicial, que no tindrà cap resultat sobre la nota final. Aquesta avaluació servirà per a què un grup d'estudiants pugui triar l'opció d'avaluació consistent en la realització d'un comentari de la Temporada 2017/18 del G. T. del Liceu.

Els estudiants matriculats a l'assignatura podran assistir a funcions d'assaig del teatre del Liceu durant la temporada 2017/18.

Activitats formatives

Títol	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Tipus: Dirigides			
Classes presencials	15	0,6	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Seminaris sobre audicions i visualitzacions d'òperes	17	0,68	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Sessions pràctiques sobre fons històrics i arxius de teatres d'òpera	10	0,4	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Tipus: Supervisades			
Tutories	12	0,48	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 9, 10, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 25
Tipus: Autònomes			
Cerca d'informació i estudi	30	1,2	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Lectura i anàlisi de partitures	30	1,2	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Visualització d'òperes	30	1,2	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25

Avaluació

Es proposa el sistema d'avaluació continuada, consistent en la realització de les següents evidències: dos exàmens i la realització d'un comentari/guia d'una òpera. En aquest darrer treball es ponderaran dos aspectes: una anàlisi musical d'un fragment, i el comentari de tipus dramàtic de l'obra.

a) Anàlisi d'un fragment d'una òpera. Es realitzarà sobre un dels fragments de les obres indicades al llistat publicat al Moodle. L'anàlisi haurà d'incloure necessàriament les relacions entre el text i la música, no es podrà limitar "només" a qüestions de tipus formal. Ha de tractar de manera obligatòria de qüestions que tinguin a veure amb el tractament de la veu, i pot incloure aspectes relacionats amb l'harmonia, la línia melòdica, la instrumentació i/o l'acció escènica. El treball que no ha de ser superior a les 5 pàgines, ha d'incloure de manera necessària una bibliografia específica, en la qual no es tindran en compte els manuals generalistes de l'assignatura. Es pot realitzar en grup, màxim de 4 persones.

b) Comentari dramàtic d'una òpera, a partir de la seva visualització en una còpia en DVD d'una versió específica, o bé de la visualització d'una òpera de la temporada 2017-18. Serà obligatori indicar el director d'escena, els cantants que hi participen i el director musical, així com la producció, el teatre en el qual s'ha vist l'obra. També ha d'incloure una bibliografia específica. És cabdal que el comentari inclogui la relació entre el

text i la música, i la forma com es soluciona la posada en escena, i la interpretació que se n'ha volgut portar a terme. No és aconsellable la utilització de versions operístiques de baixa qualitat de so/o imatge (youtube). No és aconsellable la tria de versions de versions de concert, o de produccions que no donin peu a discussions

c) Realització de dos exàmens, cadascun dels quals abarcarà la meitat del temari. S'indicarà la data al calendari publicat al Moodle

El grup que hagi estat triat a l'avaluació inicial tindran uns percentatges d'avaluació corresponents a la seva dedicació en la redacció del llibret de sala del G. T. del Liceu, que es correspondran a un 70% en la confecció del llibret, i un 30% procedent dels dos exàmens.

Es publicaran al Moodle les dates del lliurament dels treballs i de la realització dels exàmens.

Els materials es podran consultar al Campus Virtual de l'assignatura. Allí s'hi trobaran les obres a d'escolta recomanada, les suggerències per les audicions, i també s'anunciarà sobre les dates de les proves i els treballs a lliurar. Caldrà lliurar els treballs en els terminis establerts.

No es podran reavaluar aquelles proves que no hagin estat avaluades en els terminis establerts, ni tampoc els exàmens que no s'hagin realitzat, sense causa justificada documentalment.

1 (Criteris d'avaluació)

Per a superar l'assignatura caldrà haver assistit a un 75% de les sessions presencials (unes 15 setmanes lectives). Aquells que no realitzin l'avaluació, es consideraran com a "no avaluables". El comentari/guia s'haurà de lliurar en el termini establert. Els treballs no lliurats dins de la data fixada i es consideraran com a "no presentats", i per tant "no avaluables". No es reavaluaran les proves que no hagin estat avaluades al seu moment.

Reavaluació: Només es podran reavaluar les proves d'avaluació, consistents en una prova d'avaluació, i si fos el cas també el comentari/guia, en el cas que la seva nota impliqués un suspens de l'assignatura.

Activitats d'avaluació

Títol	Pes	Hores	ECTS	Resultats d'aprenentatge
Anàlisi musical d'un fragment d'una òpera	15 %	1	0,04	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
Comentari dramaturgic d'una òpera	15 %	1	0,04	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
1a Prova d'avaluació	35 %	2	0,08	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25
2a prova d'avaluació	35%	2	0,08	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25

Bibliografia

* Abbate, Carolyn; Parker, Roger. A History of Opera. The last 400 years. Allen Lane, 2012.

* Adorno, T. W. Essai sur Wagner. Paris, Gallimard, 1966 (trad. original del 1962).

- * Alier i Aixalà, Roger. L'òpera a Barcelona. Orígens, desenvolupament i consolidació de l'òpera com a espectacle teatral a la Barcelona del segle XVIII. Barcelona, Institut d'Estudis Catalans-Societat Catalana de Musicologia, 1990.
- * Alier, Roger. Guía universal de la ópera. Teià-Barcelona, Ma non Troppo, 2007, 1040 p.
- * Arblaster, Anthony. Viva la liberta! Politics on Opera. London, Verso, 1997.
- * Ashbrook, William/Budden, J./Gossett, Ph. Maestros de la ópera italiana. Rossini, Donizetti. Tomo 1. Barcelona, Muchnik, 1988.
- * AA. VV. Enciclopedia del Arte Lírico. Madrid, Aguilar, 1979.
- * AA. VV. The New Grove Dictionary of Opera . Londres, Macmillan, 1992 y ss.
- * Babcock, Renée Elizabeth. The operas of Hindemith, Krenek, and Weill: Cultural trends in the Weimar Republic, 1918-1933. University of Texas, Austin, PhD dissertation, 1996.
- * Baldacci, Luigi. "I libretti di Mascagni". NRMI, nº 3, 1985.
- * Barce, Ramón. "La ópera y la zarzuela en el siglo XIX". Actas del Congreso "España en la música de Occidente", 1985. Ministerio de Cultura (INAEM). Madrid, 1987.
- * Barlow, H.; Morgenstern, S. A dictionary of opera and song themes. Londres, Ernest Benn, 1978.
- * Basso, Alberto. Musica in scena. 6 vols Torí, UTET, 1995-97.
- * Bauer, Hans-Joachim. Guía de Wagner (vols. I y II). Madrid, Alianza Música, 1996.
- * Bauman, Thomas. North German Opera in the Age of Goethe. Cambridge, Cambridge University Press, 1985.
- * Berg, Alban. "The problem of opera", Classic essays on twentieth-century music: A continuing symposium. New York, Schirmer, 1996.
- * Bonastre, Francesc; Cortès, Francesc. Història Crítica de la Música Catalana. Bellaterra, Servei de Publicacions de la UAB, 2009.* Bril, France-Yvonne. Verdi. Madrid, Espasa Calpe, 1980.
- * Budden, Julián. Verdi. Londres, Dent & Sons, 1985.
- * Brook, Stephen. Opera. A penguin Anthology. Londres, Viking, 1995.
- * Burney, Charles. The Present State of Music in Germany, the Netherlands and the United Provinces, 2 vols. Londres, 1773 (trad. a l'italià de E. Fubini, Torí, 1986).
- * Campbell, Stuart. Russians on Russian Music (1830-1880). An Anthology. Cambridge, Cambridge University Press, 1994.
- * Celletti, Rodolfo. A History of Bel Canto. Clarendon press, 1991.
- * Chew, Geoffrey. "Pastoral and Neoclassicism: A Reinterpretation of Auden's and Stravinsky's Rake's Progress ", Cambridge Opera Journal, 5, 1993.
- * Chisolm, E. The Operas of Leos Janáček. Londres, Faber, 1971.
- * Clapham, John. Dvorak. Newton Abbot -Londres, 1979.
- * Clapham, John. Smetana. Londres, Faber & Faber, 1972.
- * Clausse, Eleonore. Giacomo Puccini. Madrid, Espasa Calpe, 1980.

- * Cortès i Mir, Francesc. "Ópera española: las obras de Pedrell", Cuadernos de Música Iberoamericana. I, 1996, pp. 187-216.
- * Cortès i Mir, Francesc. "La zarzuela en Cataluña y la zarzuela en catalán ", Cuadernos de Música Iberoamericana. II-III, 1996-97, pp. 289-318.
- * Cortès i Mir, Francesc. Història de la música a Catalunya. Barcelona, editorial Base, 2011.
- *Cortizo, Mª Encina. Emilio Arrieta. De la ópera a la zarzuela. ICCMU, 1998.
- * Dahlhaus, Carl. Richard Wagner's Music Dramas. Nueva York, Cambridge University Press, 1992.
- * Dahlhaus, Carl/Deathridge, John. Wagner. Barcelona, Muchnik, 1985.
- * Davidson Reid, Jane (ed.). The Oxford Guide to Classical Mythology in the Arts (1300-1990). Oxford, Oxford University Press, 1993.
- * Demuth, Noman. French opera: its development to the Revolution. Sussex, Artemis Press, 1963. Reimp: New York, Da Capo, 1978.
- * Dent, E. J. "Ensembles and Finales in 18th-century Italian Opera". Sammelbände der Internationalen Musik-Gesellschaft , XI (1909-10), pp. 543 y ss; XII (1910-1911), pp. 112 y ss.
- * Dent, E. J. "Italian Opera in the Eighteenth Century and its Influence on the Music of the Classical Period". Sammelbände der Internationalen Musik-Gesellschaft. XIV, (1912-13), pp. 500 y ss.
- * Dent, Edward, Joseph. The rise of romantic opera. Cambridge, Cambridge University Press, 1979.
- * Fabiano, Andrea. Histoire de l'opéra italien en France (1725-1815) : Héros et Héroïnes d'un roman théâtral. « Sciences de la musique - Séries Études », CNRS Éditions, Paris 2006
- * Fearn, R. Italian opera since 1945. Routledge, 1995.
- * Fischer-Dieskau, Dietrich. Wagner y Nietzsche: el mistagogo y su apóstata. Madrid, Altalena, 1982.
- * Gosset, P. The Operas of Romanticism: Problems of Textual Criticism in 19th Century Opera. Princeton, 1979.
- * Gracia Iberní, Luis. Ruperto Chapí. Madrid, ICCMU, 1995.
- * Gregor Dellin, Martin. Richard Wagner. Sa vie, son ouvre, son siècle. París, Fayard, 1981. [Traducción: Madrid, Alianza Música, 1983].
- * Griffiths, Paul. "Opera, Music Theater". Modern Music: The Avant Garde Since 1945. Londres, Dent, 1981.
- * Grout, Donald Jay. A Short History of Opera. 3^a ed. New York, Columbia University Press, 1988.
- * Günther, Ursula. "La genèse de Don Carlos, opère en cinq actes de Giuseppe Verdi, représenté pour le première fois à Paris le II mars 1867 ". Revue de Musicologie, n° 1, 1972, pp. 16-64; n° 1-2, 1974, pp. 87-158.
- * Günther, Ursula. "La genèse de Don Carlos, opère en cinq actes de Giuseppe Verdi, représenté pour le première fois à Paris le II mars 1867 (I partie)". Revue de Musicologie,
- * Jameux, Dominique. "Analyser Tristan". L'Avant-Scène Opéra, 34/35, 1981, reed. 1990.
- * Kelkel, Manfred. Naturalisme, vérisme et réalisme dans l'opéra de 1890 a 1930. París, Librairie philosophique J. Vrin, 1984.
- * Kimbell, David. Italian Opera. Cambridge, Cambridge University Press, 1991.
- * Krause, Ernst. Puccini. Madrid, Alianza Música, 1991.

- * Lacombe, Hervé. "Définitions des genres lyriques dans les dictionnaires français du XIXe siècle", en *Le Theatre Lyrique en France au XIXe siècle*. Paul Prévost ed. Metz, Ed. Serpenoise, 1995, pp. 297-334.
- * Lacombe, Hervé. *Les voix de l'Opéra française au XIXème siècle*. Paris, Librairie Arthème Fayard, 1997.
- * Lacombe, Hervé. *Géographie de l'opéra au XXe siècle*. Paris, Fayard, 2007.
- * Lacombe, Hervé; Southon, Nicolas. *Fortune de Francis Poulenc. Diffusion, Interp'rotation, Réception*. Rennes, Presses Universitaires de Rennes, 2016.
- * Landon, H. C. Robbins. *Mozart, the golden years, 1781-1791*. Nueva York, Schirmer Books, 1989. [Traducción castellana: Barcelona, Destino, 1990].
- * Landon, H. C. Robbins/Mitchell, Donald (eds). *TheMozart Companion*. Nueva York, Norton, 1969.
- * Legrand, Raphaëlle; Wild, Nicole. *Regards sur l'opéra-comique*. Paris, CNRS, 2002.
- * Leibowitz, René. *Historia de la ópera*. Madrid, Taurus Humanidades, 1990.
- * Lewin, David. "Some notes on Analyzing Wagner: The Ring and Parsifal". *19th Century Music*, vol. XVI, nº 1, 1992, pp. 49-58.
- * Loewenberg, Alfred (ed.) *Annals of Opera. 1597.1940*. Cambridge, W. Heffer & Sons limited, 1943.
- * Loewenberg, A. *Annals of Opéra 1597-1950*. Génova, 1955 (2ª edición).
- * Maximovith, Michel. *L'opéra russe, 1731-1935*. Lausanne, Age d'homme, 1987.
- * Mila, Massimo. *El arte de Verdi*. Madrid, Alianza Música, 1992.
- * Millington, Barry. *The Wagner Compendium: a Guide to Wagner's Life and Music*. Londres, Thames and Hudson, 1992.
- * Mioli, Piero. *Manuale del Melodramma*. Milà, Biblioteca Universale Rizzoli, 1993.
- * Morris, Christopher. *Reading Opera between the Lines. Orchestral Interludes and cultural Meaning from Wagner to Berg*. CUP, 2002.
- * Noël, J. F. M. *Diccionario de Mitología universal*. Barcelona, Edicomunicación, 1991.
- * Osborne, Charles. *The complete operas of Mozart. A Critical Guide*. Nueva York, Da Capo, 1983.
- * Osborne, Richard. *Rossini*. Londres, Dent & Sons, 1987. [Traducción: Buenos Aires, Javier Vergara, 1988].
- * Pahlen, Kurth. *Diccionario de la ópera*. Barcelona, Emecé, 1995.
- * Panofsky, Walter. *Richard Strauss*. Madrid, Alianza Editorial, 1988
- * Parakilas, James. "Political representation and the Chorus in Nineteenth-Century Opera". *19th Century Music*, vol. XVI, nº 2, 1992, pp. 181-202.
- * Paumgartner, Bernhard. *Mozart*. Madrid, Alianza Música, 1990.
- * Perle, George. *The Operas of Alban Berg. 2 vols*. Berkeley, Univ. of California Press, 1980-1985.
- * Perle, George. "Representation and Symbol in the Music of Wozzeck", *Music Research*, XXXII, 1971, p. 281.
- * Pitou, S. *The Paris Opera: an encyclopedia of operas, ballets, composers and performer: growth and gradeur, 1815-1914*. New York, Greenwood Press, 1990.

- * Prévost, Paul (ed.). Le Theatre Lyrique en France au XIXe siècle. Metz, Ed. Serpenoise, 1995.
- * Rinaldi, A. Le opere di Verdi. Firenze, Leo Olshki, 1979.
- * Robinson, Michael F. Opera before Mozart. Londres, Hutchinson, 1978.
- * Sadie, S.; Jacobs, A. El libro de la ópera. Madrid, Rialp, 1998.
- * Smith, Patrick. The Tenth Muse: A historical Study of the opera libretto. New York. Knopf, 1970.
- * Soler, Josep. "Espacio y símbolo en la obra de Wagner (I)". Recerca Musicològica, vol. III, 1983, pp. 173-198.
- * Soler, Josep. "Espacio y símbolo en la obra de Wagner (II)". Recerca Musicològica, vol. V, 1985, pp. 85-130.
- * Solerti, Angelo. Gli albori di melodramma. Milà, 1904.
- * Stendhal, Henry Beyle. Vida de Rossini: consideraciones en torno a su vida y su obra, y otros autores de ópera. Buenos Aires, Espasa Calpe, 1949.
- * Stricker, Rémy. Mozart et ses opéras. Fiction et verité. París, Gallimard, 1980. [Traducció castellana. Madrid, Aguilar, 1991].
- * Surian, E. A checklist of Writings on 18th Century French and Italian Opera (exluding Mozart). Hackensack, 1970.
- * Tyrrell, J. Czech Opera. Cambridge, Cambridge University Press, 1988
- * Towers, J. Dictionary-catalogue of operas and operetas. Los Angeles, Da Capo Press, 1967.
- * Vitoux, Frédéric. Rossini. París, Ed. du Seuil, 1986 [Trad. castellana: Madrid, Alianza Música, 1989].
- * Walsh, T. J. Second Empire Opera. The Théâtre Lyrique Paris (1851-1870). Londres, John Calder, 1981.
- * Warrack, John. Carl Maria von Weber. Cambridge, Cambridge University Press, 1976.
- * Warrack, J.; West, E. The Oxford dictionary of Opera. Oxford, Oxford University Press, 1992.
- * White, Eric Walter. Benjamin Britten, his life and operas. London: Faber & Faber, 1983.
- * The Encyclopedia of the Musical Theatre. ed. Kurt Gänzl. Nova York, Schirmer Books, 2001.

Recursos Web

- "Opera glass", pàgina amb llibrets i resums d'algunes òperes de repertori. <http://opera.stanford.edu/>
- "Drammaturgia". <http://www.drammaturgia.it/index.php>
- International Musical Socre Library Project. <http://www.drammaturgia.it/index.php>
- Llibrets d'òpera italians a partir d'edicions d'època. <http://www.librettidopera.it/>
- Arxiu de la Societat del G. T. del Liceu: <http://www.bib.uab.cat/human/arxiusocietatliceu/publiques/indexcat.php>